

SOCIALNOPRAVNI POLOŽAJ DELAVCEV NA DRUŽINSKIH KMETIJAH

Katarina Krapež, Valentina Franca, Darja Senčur Peček*

UDK: 349.2:323.333

323.3:63-051

Povzetek: Primerjalna analiza socialnega položaja kmeta, ki dela na družinski kmetiji v Sloveniji, kaže na potrebo po zakonskih spremembah s ciljem večje vključenosti kmetov in njihovih družinskih članov v socialna zavarovanja. Družinsko kmetijo bi bilo treba obravnavati kot celoto, torej kot enoten poslovni subjekt. Statusnopravna neurejenost kmetije namreč sili kmete k posamični obravnavi vprašanj socialno-ekonomskega statusa oseb, ki delajo na kmetiji in ne k celostni rešitvi socialnega položaj vseh, ki na kmetiji delajo.

Gljučne besede: Zaposlovanje kmetov, pokojninsko in invalidsko zavarovanje kmetov, zaposlovanje za primer brezposelnosti kmeta, zdravstveno zavarovanje kmetov

SOCIAL SECURITY OF FAMILY FARM WORKERS

Abstract: A comparative analysis of the social status of Slovenian farmers reveals the need for certain legal changes in order to increase the inclusion of farmers and their family members into social security schemes.

* Katarina Krapež, magistra znanosti, višja predavateljica na Fakulteti za management Univerze na Primorskem

katarina.krapez@fm-kp.si

Katarina Krapež, LL.M., Senior Lecturer at the Faculty of Management, University of Primorska
Valentina Franca, doktorica znanosti, docentka na Fakulteti za management Univerze na Primorskem

valentine.franca@fm-kp.si

Valentina Franca, PhD, Assistant Professor at the Faculty of Management, University of Primorska

Darja Senčur Peček, doktorica pravnih znanosti, docentka na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru
Darja.sencur-pecek@uni-mb.si

Darja Senčur Peček, PhD, Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Maribor

Bearing in mind this goal, a family farm should be considered as a whole, i.e. as a uniform business entity, since a non-regulated legal status forces farmers to consider the socio-economic status issues of the persons working at the farm individually, and not to find a comprehensive solution to the social status of all those working on the farm.

Key words: *Employment of farmers, pension and disability insurance of farmers, unemployment insurance for farmers*

1. UVOD

Kmetijstvo in položaj kmetov ter vseh drugih, ki se ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo, so predmet številnih strokovnih, znanstvenih in političnih razprav, tako na ravni Evropske unije (EU) kakor tudi v posameznih državah članicah. To še toliko bolj velja za Slovenijo, ki se oziroma se bo s položajem kmetov ukvarjala v okviru reforme delovne, pokojninske in zdravstvene zakonodaje ter pri pripravi blažilnih ukrepov v času ekonomske krize. Čeprav EU oblikuje skupno kmetijsko politiko, države članice EU postavljajo različne pravne pogoje za poklicno opredelitev kmetov, kmetom nalagajo različne obveznosti in postavljajo vsaka svoja merila v zvezi s pogoji in višino sofinanciranja iz javnih virov za zagotovitev socialne varnosti kmetov. Slovenija si pri tem aktivno prizadeva za zaščito slovenskega kmeta v času težkih ekonomskih in socialnih razmer ter za povečanje samooskrbe s hrano, kar je izpostavila kot pglavitna interesa tudi v razpravi o skupni kmetijski politiki v EU po letu 2013.¹

Ta prispevek se v skladu z navedenimi prioritetami Slovenije v prihodnjih letih osredotoča na socialnopravni položaj aktivnega kmeta, ki se ukvarja s kmetijsko dejavnostjo v okviru družinske kmetije.² Pri tem so bistvenega pomena nekatere

¹ Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, 2012.

² V prispevku se osredotočamo na analizo socialnopravnega položaja slovenskega kmeta in male, družinske kmetije. Čeprav se termin »mala kmetija« pogosto uporablja v znanstveni in strokovni literaturi ter v uradnih dokumentih na državni ravni in v EU, znanost in stroka ne poznata enotne definicije. Z izrazom mala kmetija (angl. *small farm*) se najpogosteje označuje kmetijsko gospodarsko skupnost z nizkimi prihodki, ki ima na voljo omejena sredstva (v smislu kakovosti in številčno) in prideluje zlasti za lastno potrošnjo ter je ekonomsko slabo vzdržna ali nevzdržna (Sarris in drugi 1999). V literaturi (na primer Chaplin in drugi 2004; Birol in drugi 2006; Kostov in Lingard 2002) se pogosto uporablja tudi termin »samooskrbno kmetijsko gospodarstvo« (angl. *subsistence farming*) ali »delno samooskrbno kmetijsko gospodarstvo« (angl. *semi-subsistence farming*),

posebnosti povprečnega slovenskega kmetijskega gospodarstva in s tem omejitve slovenskega kmeta – med drugim tudi, da so kmetijska gospodarstva občutno manjša od kmetijskih gospodarstev v drugih državah članicah EU, da število kmetijskih gospodarstev v Sloveniji naglo upada, da je kmetovanje ponekod močno oteženo (na primer na območjih z omejenimi dejavniki za pridelavo, kot so gorske kmetije ipd.) in da je kmetijstvo za večino kmetov postranska dejavnost. V skladu s podatki Statističnega urada RS³ na osnovi Popisa kmetijstva 2010 (končni podatki) je povprečno slovensko kmetijsko gospodarstvo v letu 2010 obdelovalo 6,4 hektarov kmetijskih zemljišč in redilo 5,6 glav velike živine. Kmetijskih gospodarstev je bilo 74.646, kar je skoraj 14 odstotkov manj kot leta 2000. V letu 2010 se je s kmetijsko dejavnostjo v Sloveniji ukvarjalo več kot 208.000 delovno aktivnih oseb, in sicer na družinskih kmetijah in v kmetijskih podjetjih. Njihov vložek dela, skupaj s tistimi, ki so delali sezonsko ali priložnostno, je znašal 77.012 polnovrednih delovnih moči⁴. Kmetijsko delo je bilo najpogostejša stranska dejavnost ali se je opravljalo kot pomoč drugim družinskim članom. To velja tudi za tiste posameznike, ki so redno delali na družinskih kmetijah kot glavna delovna sila. Le za 58.000 posameznikov, ki so delali v podjetjih ali na družinskih kmetijah, je bilo kmetijstvo tista dejavnost, v kateri so v letu 2010 porabili polovico ali več polnovredne delovne moči. Med temi zadnjimi je bilo okoli 32.300 posameznikov, ki sodijo v kategorijo delovno aktivnih oseb z vložkom dela od 0,75 do vključno 1 polnovredne delovne moči (PDM). Tudi podatki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, objavljeni v Letnem poročilu za leto 2011⁵, kažejo, da

praviloma kot sopomenka terminu mala kmetija, zlasti v analizah, ki se osredotočajo na ekonomsko-socialni položaj malih kmetov v novih državah v srednjem in vzhodnem delu EU. Značilnost teh kmetij je, da kmetije same potrošijo (večji) del tega, kar pridelajo. Za potrebe definicije se delež potrošnje za lastne potrebe kmetije giblje med več kot polovico in 90 odstotki pridelanega. Izraz mala kmetija je pogosto nadomeščen s terminom družinska kmetija (angl. *family farm*), kar pa ni nujno isto (Hill 1993). Povezava med malo in družinsko kmetijo načeloma izhaja ali iz količine dela, ki ga v kmetovanje vložijo družinski člani na kmetijskem gospodarstvu, ali iz deleža dohodka, ki ga kmetovanje prinaša družini. Če torej na mali kmetiji vso delo opravijo družinski člani, vendar pozneje najamejo zunanjo pomoč, ta kmetija ne bo več nujno ustrezala – razmeroma ozki – definiciji »družinske« kmetije (Hill 1993, 361), bo pa zagotovo sodila med »male« kmetije. Gorton in drugi (2009) izpostavljajo, da so družinske kmetije značilne zlasti za države zahodnega dela EU, medtem ko v srednji in vzhodni Evropi prevladujejo kmetije z raznoliko delovno silo. Kljub temu v Sloveniji po podatkih iz Popisa kmetijstva 2010 (SURS 2012) prevladujejo družinske kmetije, le peščica (0,3 % vseh kmetijskih gospodarstev) je kmetijskih podjetij (sem sodijo samostojni podjetniki posamezniki, gospodarske družbe in zadruga, ki opravljajo kmetijsko dejavnost).

³ SURS, 2012.

⁴ 1 PDM = 1800 ur letno.

⁵ 2012, 10.

je kmetijstvo za vse več kmetov postranska dejavnost. Število posameznikov, ki so pokojninsko in invalidsko zavarovani kot kmeti (kmetijsko dejavnost opravljajo kot edini in glavni poklic in so na tej osnovi vključeni v socialna zavarovanja), naglo upada. Leta 2001 je bilo na tej podlagi zavarovanih 16.506 posameznikov, deset let pozneje, leta 2011, pa le še 7.371 posameznikov, kar je 44,7-odstotno zmanjšanje v desetih letih.

Skladno razvito podeželje in ekonomsko ter socialno vzdržne kmetije so bistveni za ohranitev in razvoj slovenskega kmetijstva, kar izpostavlja vrsta vladnih strateških dokumentov, med njimi tudi Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotovimo.si hrano za jutri« (ReSURSKŽ)⁶. K temu lahko bistveno pripomore učinkovit sistem socialne varnosti. Ta mora biti primeren tako s teoretičnega (sistemskega in organizacijskega) vidika kot z vidika uresničevanja predpisov v praksi. Namen tega prispevka je preučiti dva vidika socialnopravnega položaja slovenske družinske kmetije in vseh, ki delajo v njenem okviru. Osrednja tema prvega sklopa je problematika socialnega položaja kmeta, zlasti v okviru socialnih zavarovanj. Drugi sklop je namenjen obravnavi kmeta kot brezposelne osebe in modela socialnega zavarovanja za primer brezposelnosti za kmeta in ostale člane kmetije, da bi lahko ti dolgoročno bodisi ohranili kmetijo bodisi kmetijsko dejavnost na novo vzpostavili. Izpostavljeni temi do zdaj v znanstveni in strokovni literaturi nista bili podrobno obravnavani z delovno- in socialnopravnega vidika, zato je cilj tega prispevka odpreti nakatera ključna vprašanja in s tem začeti zapolnjevati to praznino. V okviru posameznega sklopa je uvodoma analizirana nacionalna pozitivnopravna ureditev s poudarkom na nekaterih nerešenih vprašanjih ali problematičnih vidikih. Sledi primerjalnopravna analiza pozitivne zakonodaje treh držav: Avstrije, Nemčije in Finske. Ta je omejena le na kratek opis ureditve v posamezni državi, za širši vpogled v problematiko je potrebno nadaljne preučevanje. Posamezni sklop se sklene z opisom dobrih praks v primerjalnih državah, ki so izpostavljene le kot zgledi, pri razmišljanjih o morebitnem prenosu pa je potrebna zadostna mera kritičnosti in ustrezno prilagajanje.⁷

⁶ Uradni list RS, št. 25/11.

⁷ Zaradi različnih kulturnih, zgodovinskih in drugih okoliščin ter zaradi razlik v sistemskih pristopih k urejanju delovnega in socialnega statusa kmeta je bilo neposredno primerjavo težko opraviti. Poleg tega so zakonske rešitve, ki so uveljavljene v primerjalni zakonodaji, prilagojene značilnostim panoge v posameznih državah. Struktura slovenskih kmetijskih gospodarstev se v nekaterih značilnostih bistveno razlikuje od strukture kmetijskih gospodarstev v izbranih državah. Povprečno kmetijsko gospodarstvo obdeluje manjšo površino zemljišč in redi manj glav živine, s kmetijsko dejavnostjo se ukvarja manjše število delovno aktivnih oseb. Zakonske rešitve v primerjalnih dr-

2. SISTEM SOCIALNEGA ZAVAROVANJA OSEB, KI DELAJO NA DRUŽINSKIH KMETIJAH

Ekonomsko-socialno stanje posameznega kmetijskega gospodarstva je v veliki meri odvisno od tega, ali in kako uspešno se je kmetijsko gospodarstvo sposobno spoprijeti in odzvati na različna socialna tveganja, povezana s starostjo in boleznimi ter poškodbami posameznikov, ki delajo na kmetiji. V nadaljevanju so izpostavljena tri problematična področja socialnih zavarovanj kmetov v Sloveniji, in sicer:

- odsotnost celostne obravnave ekonomsko-socialnega položaja družinske kmetije;
- problematika socialno nezavarovanih oseb, ki delajo na kmetiji;
- bolniška odsotnost kot socialno-ekonomsko tveganje za družinsko kmetijo.

V primerjalnopravnem delu je opisana pozitivnopravna ureditev teh področjih v Nemčiji, Avstriji in na Finskem, s poudarkom na dobrih praksah.⁸ Države za primerjavo so bile izbrane na podlagi geografskega kriterija bližine (sosedna država Avstrija), na podlagi sistemske primerljivosti zakonodajnih ureditev na delovno- in socialnopravnem področju (Nemčija) ter na podlagi prisotnosti večjega števila dobrih praks, ki so uspešno uveljavljene v praksi (Finska).

2.1. Potreba po celostni obravnavi ekonomsko-socialnih vprašanj družinske kmetije

Na sistemski ravni se v slovenski pravni ureditvi socialnih zavarovanj za kmete kaže potreba po obravnavanju družinske kmetije kot celote, torej kot enotnega poslovnega subjekta. Zakon o kmetijstvu (ZKme-1)⁹, namreč v 2. točki prvega odstavka 3. člena taksativno našteva v katerih pravnoorganizacijskih oblikah se lahko organizira kmetijsko gospodarstvo. Med temi je tudi kmetija, ki ni pravna oseba ali samostojni podjetnik posameznik. Kmetija je v ZKme-1 (prvi odstavek

žavah torej niso nujno primerne za urejanje slovenskega kmetijstva, tudi če veljajo v državi, ki jih je uveljavila, za učinkovite in v praksi dobro sprejete.

⁸ Primerjalna analiza je osredotočena na tri izbrane države. To je pomembna omejitev, saj bi bila analiza celovitejša, če bi preučili zakonodajne ureditve večih držav. Vendar pa celostni pregled zakonodaj drugih držav ni bil namen tega prispevka. Analiza se je namesto na širitev v smislu večjega števila primerjanih držav osredotočila na podrobnejšo vsebinsko primerjavo. Ta pristop je primernejši, saj je omogočil vpogled v dobre zakonodajne prakse v posameznih državah.

⁹ Uradni list RS, št. 45/08, 57/12.

4. člena) opredeljena kot oblika kmetijskega gospodarstva, na katerem se eno ali več gospodinjstev ukvarja s kmetijsko dejavnostjo. Gre torej za družbeno tvorbo, ki zajema fizične osebe in stvarni substrat (zemljišča, poslopja, stroje in podobno) in omogoča, da ljudje opravljajo kmetijsko dejavnost. ZKme-1 sicer določa, da je kmetija oblika kmetijskega gospodarstva, hkrati pa kmetija v zakonodaji ni urejena (niti v ZKme-1 niti v Zakonu o gospodarskih družbah (ZGD-1)¹⁰ niti v drugih zakonih) kot sui generis pravnoorganizacijska oblika kmetijskega gospodarstva. To je zakonska nedoslednost, ki povzroča številne praktične probleme. Statusnopravna neurejenost kmetije namreč sili kmete k posamični obravnavi vprašanj socialno-ekonomskega statusa oseb, ki delajo na kmetiji.¹¹ Posledično se kmetije pogosto odločijo (celo na podlagi različnih nasvetov državnih institucij, zasebnih zavarovalnic in drugih komercialnih svetovalcev) za neko rešitev, na primer sklenitev pokojninskega zavarovanja, ki je ustrezna za posameznika, običajno nosilca kmetije, ne pa nujno tudi za kmetijo kot celoto. Rešitev, ki je najprimernejša za celotno kmetijo, namreč upošteva socialne in druge vidike vseh članov kmetije.

V Sloveniji so kmetije vključeni v splošni sistem socialnih zavarovanj in družinskih prejemkov. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje kmetov ureja Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1)¹², zdravstveno zavarovanje in družinski prejemki so urejeni z Zakonom o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ)¹³ in Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSVDP)¹⁴ ipd. Praviloma vsi ti in ostali zakoni kmete obravnavajo kot posebno kategorijo in zanje določajo nekoliko drugačno ureditev oziroma izjeme. To velja za kmete, ki delajo na kmetijskih gospodarstvih, ki so statusno organizirana kot kmetije. Za ostale kmete, ki so kmetijsko gospodarstvo organizirali v obliki pravne osebe ali samostojnega podjetnika posameznika (s. p.), najpogosteje veljajo pravila, ki se nanašajo na njihov položaj v teh pravnih osebah oziroma v okviru s. p.

V primerjalnih zakonodajah do problema parcialne obravnave posameznikov, ki delajo na družinskih kmetijah, v smislu njihovega socialnopravnega statusa neposredno ne prihaja. Razloga sta dva: v Nemčiji in Avstriji se družinske kmetije organizirajo v eni izmed predvidenih statusnih oblik, kar bistveno prispeva k celo-

¹⁰ Uradni list RS, št. od 42/06 do 57/12.

¹¹ Raziskovanje statusnopravnega problema kmetij v Sloveniji presega namene in okvire tega prispevka. Kljub temu je to izhodiščno vprašanje, ki bi ga bilo treba razrešiti pred ali vzporedno z nadaljnjimi spremembami zakonodaje na drugih področjih.

¹² Uradni list RS, št. od 106/99 do 105/11.

¹³ Uradni list RS, št. od 9/92 do 87/11.

¹⁴ Uradni list RS, št. od 97/01 do 10/08.

stni obravnavi socialno-ekonomskega položaja kmetije, na Finskem pa celostno obravnavo družinske kmetije zagotavlja s strani države ustanovljeni zavod za socialno zavarovanje kmetov.

V nemški in avstrijski zakonodaji se socialna vprašanja družinskih kmetij rešujejo na zvezni ravni in praviloma v posebnih zakonih. Družinske kmetije so praviloma organizirane v eni od splošnih statusnih oblik, zato so že na zakonodajni ravni obravnavane kot enovite tvorbe. Prevladujejo samostojna podjetja,¹⁵ ki so praviloma vodena kot družinski obrati.

Najpomembnejši avstrijski pravni vir na tem področju je Zakon o socialnem zavarovanju kmetov (nem. Bauernsozialversicherungsgesetz, BSVG). Gre za obsežen zakon, ki v 332 členih ureja zdravstveno, nezgodno in pokojninsko zavarovanje kmetov-samostojnih podjetnikov v kmetijstvu in gozdarstvu in njihovih svojcev, ki delajo na kmetijah, pa tudi zdravstveno zavarovanje kmetov-upokojenecv.¹⁶

V Nemčiji velja za kmete poleg splošnega sistema socialnih zavarovanj¹⁷ posebno socialno zavarovanje, t. i. kmetijsko (kmečko) socialno zavarovanje (nem. Landwirtschaftliche Sozialversicherung, LSV). To zavarovanje velja za samostojne podjetnike, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, gozdarstvom in vrtnarstvom, za njihove zakonce, družinske člane, ki delajo na kmetiji oziroma so upokojeni, pa tudi za po njih zavarovane člane (otroke). LSV zajema kmetijsko zdravstveno zavarovanje, zavarovanje kmetov za starost, kmetijsko zavarovanje za nego in kmetijsko nezgodno zavarovanje.

Čeprav so družinske kmetije na Finskem statusno urejene podobno kot v Sloveniji, so te na Finskem v praksi obravnavane bistveno celovitejše. Na Finskem je lahko kmetijsko gospodarstvo organizirano kot kmetija, ki nima sta-

¹⁵ Gre za podjetje ene same osebe – podjetnika, ki sam vodi posle in neomejeno (z vsem poslovnim in osebnim premoženjem) odgovarja za dolgove podjetja.

¹⁶ Poleg navedenega specialnega zakona je treba glede nekaterih vprašanj upoštevati tudi Splošni zakon o socialnem zavarovanju (nem. Allgemeines Sozialversicherungsgesetz, ASVG), Splošni pokojninski zakon (nem. Allgemeines Pensionsgesetz, APG), Zvezni zakon o dodatku za pomoč in postrežbo (nem. Bundespflegegeldgesetz, BPGG) in druge.

¹⁷ Sistem socialnega zavarovanja v Nemčiji sestavlja pet podsistemov:

- zakonsko zdravstveno zavarovanje (nem. Gesetzliche Krankenversicherung, GKV),
- pokojninsko zavarovanje (nem. Deutsche Rentenversicherung, RV),
- zavarovanje za primer brezposelnosti (nem. Arbeitslosenversicherung, ALV),
- zavarovanje za nego (nem. Pflegeversicherung, PV) in
- zakonsko nezgodno zavarovanje (nem. Gesetzliche Unfallversicherung, UV).

Pravno podlago sistema socialnega zavarovanja predstavlja Socialni zakonik (nem. Sozialgesetzbuch, SGB).

tusnopravne oblike, pravna oseba zasebnega ali javnega prava (kot so različne oblike gospodarskih družb in druge pravne oblike, ki jih pozna finska pravna ureditev) in samostojni podjetnik. Večino kmetij na Finskem vodijo člani družine brez zunanjih sodelavcev oziroma zaposlenih.¹⁸ Zakon o pokojninskem zavarovanju kmetov (angl. Farmers' Pensions Act, 2006)¹⁹ ureja pokojninsko zavarovanje na podlagi prihodkov, ki jih imajo kmetje.²⁰ Na podlagi 12a člena Zakona o pokojninskem zavarovanju kmetov je za izvajanje pokojninskega zavarovanja odgovoren zavod za socialno zavarovanje kmetov (angl. Farmers' Social Insurance Institution, MELA). Poleg zakonskega zavarovanja za pokojninsko in nezgodno zavarovanje se MELA že več kot štirideset let ukvarja tudi z drugimi zadevami s področja socialne varnosti, zlasti s socialnimi storitvami za kmete – podjetnike in s tistimi, ki dobijo nagrade ali štipendijo na Finskem.²¹ Stranke MELA so zlasti kmetje, ribiči, gojitelji severnih jelenov in lastniki gozdov, ki živijo na Finskem.

2.2. Problematika socialno nezavarovanih oseb, ki delajo na kmetiji

Posledice parcialnega reševanja vprašanj socialno-ekonomskega statusa oseb, ki delajo v okviru družinske kmetije, se kažejo zlasti na področju pokojninskih zavarovanj. Kmetje so, če presegajo cenzus glede katastrskega in drugih dohodkov in so zdravstveno sposobni, vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ex lege.²² V nasprotnem primeru pa se lahko v obvezno pokojninsko

¹⁸ Virta, 2012.

¹⁹ Za ta zakon ni uradnega prevoda v angleščino.

²⁰ Po 3. členu Zakona o pokojninskem zavarovanju kmetov se morajo obvezno zavarovati tisti, ki: živijo na Finskem, to so kmetje, lastniki gozdov, ribiči in gojitelji severnih jelenov, delajo kot neodvisni podjetniki, so stari med 18 in 67 let,

so bili samozaposleni brez prekinitve najmanj štiri mesece po doseženi polnoletnosti in imajo prihodek po zakonu o pokojninskem zavarovanju kmetov najmanj 3.552,92 evrov letno.

²¹ MELA, 2012.

²² Člen 16 ZPIZ-1 določa, da se kmetje in člani kmečkih gospodarstev ter druge osebe, ki v Sloveniji samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, obvezno zavarujejo. Zavarovanje navedenih oseb je obvezno, če ob vložitvi prijave v zavarovanje:

- niso mlajše od 15 let,
- imajo zdravstveno sposobnost za opravljanje kmetijske dejavnosti, ki jo ugotavlja služba medicine dela in
- na zavarovanega člana dosegajo najmanj tolikšen katastrski dohodek ali drug dohodek, ki ustreza znesku minimalne plače.

zavarovanje vključijo tudi prostovoljno.²³ V praksi kmetje pogosto prerazporejajo dohodke tako, da se ali izognejo obvezni vključitvi v zavarovanje ali zmanjšajo zavarovalno osnovo, od katere plačujejo prispevke.²⁴ Najpogostejša razloga za tako ravnanje kmetov sta ali da si ne morejo privoščiti visokih stroškov socialnih zavarovanj ali da se jim plačevanje visokih prispevkov enostavno ne zdi smiselno, saj jim ne omogoča ustrezno visoke oziroma primerljive pokojnine, zato raje plačujejo nizke prispevke za javna zavarovanja, zraven pa se zavarujejo še tržno.

Težave nastanejo pozneje, pri prenosu družinske kmetije na mlajšo generacijo kmetov. Nezavarovane osebe²⁵ oziroma osebe, ki prejemajo najnižje pokojnine, s katerimi ne morejo kriti osnovnih življenjskih stroškov, namreč postanejo breme (strošek) kmetije. Na slovenskih kmetijah je pereča zlasti problematika nezavarovanih žensk, ki so bile članice kmetije in so delale na kmetiji, in nezavarovanih mlajših članov kmetije. Pokojninsko in invalidsko nezavarovane ženske na kmetiji postanejo breme, ko ne morejo več opravljati dela. Takrat postanejo strošek kmetije, saj jih mora preživljati nosilec kmetije ali mladi prevzemnik. Na ta način de facto starejši nosilec kmetije, v primeru, da ženska v aktivni dobi ni bila zavarovana, prenese breme stroškov njenega preživljanja v starosti na mlajšo generacijo. Ta namreč ob prevzemu kmetije nima druge možnosti kot preživljati člana kmetije, ki nima dohodkov. Preživljanje starejših članov kmetije je namreč pogosto pogoj za prevzem kmetije. Če bi kmetijo obravnavali celostno, bi lahko v naprej presodili, če in v kolikšnem obsegu, je tak prenos stroškov v prihodnost neizogiben.

²³ Kmetje, starejši od 15 let, ki opravljajo samostojno kmetijsko dejavnost in ne izpolnjujejo dohodkovnih pogojev za obvezno zavarovanje (torej pogojev iz 16. člena ZPIZ-1), se lahko odločijo za prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (6. alineja 1. odstavek 34. člena ZPIZ-1). Ti kmetje lahko prosto izberejo zavarovalno osnovo za zavarovanje, s tem pa tudi obseg pravic, pri čemer je za vsak obseg določen najnižji možni znesek osnove. Zavarovalna osnova in obseg pravic se lahko v času trajanja zavarovanja spreminjata.

²⁴ Cenzus za obvezno zavarovanje po 16. členu ZPIZ-1 je v skladu z Odredbo o določitvi najnižjega dohodka kmečkega gospodarstva, ki je podlaga za vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (Uradni list RS, št. 11/03), določen v višini letne bruto minimalne plače za leto 2002. Katastrski dohodek se od 1. januarja 2007 dalje za ugotavljanje dohodka ne preračunava več s količnikom. Cenzus velja do spremembe predpisov in znaša 4.894,06 evrov. Na kmetiji se lahko zavaruje toliko članov kmečkega gospodarstva, kolikor jih pokrije dohodek kmečkega gospodarstva (večkratnik cenzusa). Glede na to, da so vsi dohodki kmetijskega gospodarstva ugotovljeni na letnem nivoju, se ti primerjajo s cenzusom minimalne plače v letnem znesku.

²⁵ Če oseba, ki sodeluje pri delu na kmetiji, ne izpolnjuje pogojev za obvezno zavarovanje (člen 16 ZPIZ-1) – zlasti, če ne dosega cenzusa glede katastrskega dohodka ali če ni zdravstveno sposobna za opravljanje kmetijske dejavnosti – in se ni prostovoljno zavarovala (34. člen ZPIZ-1), lahko ostane brez pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

V primerjalnih zakonodajah problem nezavarovanih oseb na kmetiji najpogosteje rešujejo z obveznim vključevanjem v zavarovanje. V Nemčiji je ženska na kmetiji (praviloma je kmet moški) obvezno zavarovana za starost, če ni bila na njeno zahtevo izvzeta iz zavarovanja.²⁶ Zakon o zavarovanju kmetov za starost (nem. Gesetz über die Alterssicherung der Landwirte, ALG) iz leta 2007 določa, da ima ženska na podlagi položaja zavarovanca ob izpolnitvi pogojev načeloma pravico do vseh storitev iz naslova zavarovanja za starost. To pomeni, da ima tudi pravico do svoje pokojnine. Pri tem se (brez naknadnega plačila prispevkov) obdobje iz časa zakonske zveze, v katerem je kmet-podjetnik plačeval prispevke, upošteva kot samostojno obdobje plačevanja prispevkov tudi pri izračunu ženske pokojnine.²⁷

Najpomembnejši pravni vir na področju socialnega zavarovanja kmetov v Avstriji, Zakon o socialnem zavarovanju kmetov, določa, da so v kmečko socialno zavarovanje (pod določenimi pogoji) obvezno vključeni vodja kmetije, na kmetiji redno zaposleni zakonci in otroci in sodelujoči družinski člani. Vodja kmetije je obvezno zdravstveno in pokojninsko zavarovan, če enotna vrednost kmetijskega (gozdarskega) obrata dosega ali presega 1.500 evrov. Če se zavarovalne meje sicer ne dosejajo, sredstva za preživljanje pa se pretežno pridobivajo iz kmetije, prav tako obstaja obvezno zavarovanje v vseh treh vejah kmečkega socialnega zavarovanja. To pravilo je skladno z drobno strukturiranim avstrijskim kmetijstvom, predvsem v predelih z gorskimi kmetijami. Zakonci, otroci, vnuki, posvojenci, pastorki ter zeti in snahe vodje kmetije so prav tako obvezno zavarovani, seveda samo v primeru, če so na kmetiji redno zaposleni. Tako pri vodji kmetije kot pri navedenih družinskih članih pa velja, da pride do večkratnega zavarovanja, če hkrati opravljajo kakšno drugo delo oziroma dejavnost izven kmetije, na podlagi katere so vključeni v obvezno zavarovanje. Če zakonski partner ali otrok ni zaposlen, nima lastnega zavarovanja. Pri kmečkem zdravstvenem zavarovanju pa obstaja načelno sozavarovanje brez prispevkov. Od leta 2001 obstaja tudi za izročitelje kmetije (stari starši, tašča/tast) v primeru redne zaposlitve na kmetiji pri nasledniku (snahi/zetu) lastnih otrocih oziroma vnukih, obvezno zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Na ta način je zagotovljeno, da je tudi po predaji kmetije možno pridobivati zavarovalno dobo, posebej še za pokojninsko zavarovanje.

²⁶ Pri tem kaže dodati, da to zavarovanje temelji na delnem zavarovanju za omejen obseg storitev, kar se odraža v višini prispevkov, pa tudi v višini pokojnin.

²⁷ Kmeticam, ki so ob uveljavitvi agrarne socialne reforme (leta 1995) že imele zmanjšano pridobitno sposobnost, je to prištevanje obdobja plačevanja prispevkov prišlo še posebej prav, saj so lahko na tej podlagi zahtevale pokojnino (brez plačila prispevkov za nazaj).

V finski zakonodaji je zakonec kmeta zavarovan kot kmet, četudi ni lastnik kmetije. Zakon o pokojninskem zavarovanju kmetov (4. člen) šteje starše kmeta, stare starše kmeta, brate, sestre, vnuke, otroke in zakonce kot družinske člane, če živijo na kmetiji ali v istem gospodinjstvu. Družinske člane na kmetiji kmet zavaruje v skladu s 26. členom Zakona o pokojninskem zavarovanju kmetov. Za družinske člane veljajo enaka pravila kot za nosilca kmetijske dejavnosti.

2.3. Bolniška odsotnost kot socialno-ekonomsko tveganje za povprečno družinsko kmetijo

Čeprav tako Slovenija kot ostale primerjalne države poskrbijo za ustrezno zdravstveno zavarovanje (večinoma je obvezno)²⁸, se pogosto kažejo težave pri koriščenju pravic iz tega naslova. Narava dela na kmetiji je namreč taka, da ne dopušča (veliko) bolniške odsotnosti, saj mora biti delo opravljeno (na primer vsakodnevna oskrba živine). Hkrati slovenski sistem obveznega zdravstvenega zavarovanja breme stroška bolniške odsotnosti v prvih 30-ih dneh prelaga na delodajalca, torej na kmeta. Posledično se v praksi na kmetijah pogosto dogaja, da kmeti delajo, kljub temu, da so bolni oziroma poškodovani, kar lahko dolgoročno vodi v poklicne bolezni in druga degenerativna obolenja. Zato bi kazalo razmišljati v smeri večjega ozaveščanja med kmeti glede (dolgoročne) skrbi za njihovo zdravje. Sistemsko pa bi bilo smiselno preučiti možnosti in dobre prakse tujih držav v zvezi z omogočanjem pomoči kmetijam v času, ko kmet oziroma člani kmetije niso sposobni za delo. To namreč v praksi predstavlja veliko socialno-ekonomsko tveganje za male družinske kmetije.

²⁸ ZZVZZ v 14. členu določa, da sodijo v krog zavarovanih oseb zavarovanci in njihovi družinski člani (razlika je v tem, da morajo zavarovanci plačevati prispevke, medtem ko jih družinski člani ne plačujejo). Zavarovanci so tudi kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic (7. točka prvega odstavka 15. člena ZZVZZ). Zavarovanci po ZZVZZ so med drugim:

- *kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe*, ki v Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, ustvarjajo s to dejavnostjo dohodek in so na tej podlagi vključeni v *obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje* ali so se v to zavarovanje vključile *prostovoljno*;
- *kmetje, člani kmečkih gospodarstev in druge osebe*, ki v Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in *niso pokojninsko in invalidsko zavarovani*, če kmečko gospodarstvo dosega na člana gospodarstva, ki opravlja kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, mesečno najmanj tolikšen dohodek kmečkega gospodarstva, ki ustreza *četrtni minimalne plače*.

Kot primer dobre prakse je mogoče navesti ureditvi v Nemčiji in Avstriji, kjer se za čas, ko kmet zaradi bolezni ni zmožen za delo (v Avstriji je to obdobje od dveh tednov do šestih mesecev) zagotovi bodisi osebo za pomoč na kmetiji bodisi sredstva za plačilo takšne osebe. V Nemčiji je kmečko zdravstveno zavarovanje urejeno z Drugim zakonom o zdravstvenem zavarovanju kmetov (nem. *Zweites Gesetz über die Krankenversicherung der Landwirte*, KVLG 1989). Kmečko zdravstveno zavarovanje ne zagotavlja le socialne varnosti, ampak se z njim zmanjšuje finančno tveganje za kmetijske obrate, ki bi jih sicer resna bolezen kmeta ali družinskega člana lahko ogrozila. Katalog storitev kmečke zdravstvene blagajne se ne razlikuje bistveno od storitev splošnih zdravstvenih blagajn. Posebnost je le v tem, da so kmetje-podjetniki v primeru bolezni namesto denarnega nadomestila pod določenimi pogoji upravičeni do pomoči pri delu v obratu oziroma gospodinjstvu. Kmet vloži zahtevek pri poklicni zadrugi oziroma kmetijski zdravstveni blagajni (pri kateri je zavarovan), ta pa na podlagi posebnih pravil, ki urejajo pogoje za dodelitev te pomoči, odloči o upravičenosti zahtevka. Gre za zagotovitev osebe, ki opravi nujna dela na kmetiji oziroma v gospodinjstvu, če jih ne morejo opraviti osebe, ki delajo na kmetiji oziroma družinski člani. V nekaterih primerih (na primer, če gre za posebne kulture, pri katerih se zahtevajo posebna znanja) si kmet sam zagotovi osebo za pomoč, zadruga pa plača stroške.

Področje zdravstvenega in nezgodnega zavarovanja za samozaposlene kmete ima zgledno urejeno Finska. Posebej inovativna je ureditev nadomeščanja kmeta v primeru poškodbe, bolezni ali dopusta.²⁹ Kmetje so namreč upravičeni do nadomestila dela oziroma delovne sile na svojih kmetijah, ko gre do dopust. Stroške storitve krije MELA, in sicer največ 23 dni letno. V primeru bolezni ali nesposobnosti za delo lahko kmetje na podlagi zdravniškega potrdila zahtevajo nadomestno delovno silo za največ 300 dni letno. Stroške tudi v tem primeru krije MELA.³⁰

3. KMETJE KOT BREZPOSELNE OSEBE

²⁹ Kotsioni in drugi, 2007.

³⁰ Med porodniškim dopustom in dopustom za nego in varstvo otroka so kmetje ravno tako upravičeni do nadomestne delovne sile. Ravno tako lahko koristijo to možnost, če sodelujejo v poklicnih dejavnosti za zdravje (occupational health activities), izobraževanju za odrasle, rehabilitacijskih programih in v primeru varstva otrok. Stroški teh storitev so delno kriti s strani države, delno pa s strani kmetov.

Zavarovanje za primer brezposelnosti je eno izmed temeljnih socialnih zavarovanj, ki pod določenimi pogoji nudi posamezniku socialno varnost v primeru izgube zaposlitve. Z zavarovanjem za primer brezposelnosti se zavarovancem zagotavljajo pravice za čas, ko so brez svoje krivde ali proti svoji volji brez zaposlitve (3. in nadaljnji člani Zakona o urejanju trga dela; ZUTD).³¹ Pri nosilcu in članih kmetije ter ostalih, ki sodelujejo pri opravljanju kmetijske dejavnosti, se izpostavljata zlasti dve vprašanji:

- ali in pod katerimi pogoji bi bilo smiselno tem posameznikom omogočiti vključitev v (obvezno oziroma prostovoljno) zavarovanje za primer brezposelnosti, in sicer glede na njihov delovno- in socialnopravni položaj ter glede na ekonomsko stanje kmetije;
- ali – in, če da, v kolikšnem obsegu – bi bilo smiselno vsem, ki sodelujejo pri kmetijski dejavnosti, ponuditi storitve na področju svetovanja o možnostih zaposlovanja oziroma ohranjanja zaposlitve na področju kmetijske dejavnosti oziroma druge storitve, ki bi tem osebam omogočile, da ostanejo oziroma se vrnejo v kmetijsko dejavnost.

Kot posledica statusnopravne neopredeljenosti kmetije in neopredeljenosti socialnopravnega položaja kmeta, ZUTD za svoje potrebe opredeljuje kmeta in njegov obseg pravic veže na status posameznega kmeta v okviru pokojninskega in invalidskega zavarovanja. ZUTD (8. točka prvega odstavka 5. člena) opredeljuje kmeta kot osebo, ki opravlja kmetijsko dejavnost in je obvezno ali prostovoljno vključena v pokojninsko in invalidsko zavarovanje po predpisih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Zavarovanje za primer brezposelnosti med drugim zajema upravičenost do premoženjskih pravic, kot so denarno nadomestilo za primer brezposelnosti in plačilo prispevkov za nekatera druga socialna zavarovanja (58. člen ZUTD). Člen 54 ZUTD določa, da se za primer brezposelnosti obvezno zavarujejo delavci v delovnem razmerju; osebe, ki samostojno, z lastnim delom, kot edini in glavni poklic opravljajo pridobitno dejavnost (samozaposlene osebe); poslovodne osebe v osebni družbi in enoosebni družbi z omejeno odgovornostjo ter zavodu; in drugi. ZUTD ne določa obveznosti kmeta, da se obvezno zavaruje za primer brezposelnosti, kmeta pa tudi ne prišteva med tiste skupine oseb, ki se lahko v zavarovanje vključijo prostovoljno (57. člen ZUTD). Posledično ZUTD (8. člen) kmeta izvzema iz kroga oseb, ki se, ob sočasnem izpolnjevanju drugih pogojev, lahko štejejo med brezposelne. Kmet oziroma oseba, ki opravlja kmetijsko dejavnost in je obvezno ali prostovoljno vključena v pokojninsko in

³¹ Uradni list RS, št. 80/10.

invalidsko zavarovanje, torej ne more biti obvezno ali prostovoljno zavarovana za primer brezposelnosti po ZUTD. To pomeni, da kmetu po opustitvi dejavnosti ne pripade pravica do nadomestila za primer brezposelnosti in druge premoženjske pravice, ki se zagotavljajo na osnovi zavarovanja. Kmet, ki potrebuje informacije o trgu dela in zaposlovanju ter pomoč pri iskanju zaposlitve, se na Zavodu RS za zaposlovanje ne more prijaviti v evidenco brezposelnih oseb. Kmeti in druge osebe, ki sodelujejo pri kmetijski dejavnosti in ne izpolnjujejo pogojev iz 16. člena ZPIZ-1 (kmeti, ki ne opravljajo samostojne kmetijske dejavnosti kot edini ali glavni poklic in podobno) so kljub temu lahko zavarovani za primer brezposelnosti na osnovi drugih podlag. To so na primer kmeti, ki so v delovnem razmerju pri drugem delodajalcu; so samozaposleni; imajo status družinskega pomočnika oziroma katerikoli drugi status, za katerega obstaja obveznost zavarovanja po 54. členu ZUTD oziroma na osnovi katerega se je posameznik prostovoljno vključil na podlagi 57. člena ZUTD.

ZUTD v 15. členu navaja vrste ukrepov države na trgu dela. Med temi so vseživljenjska karierna orientacija in posredovanje zaposlitve (v okviru storitev za trg dela) in aktivna politika zaposlovanja (APZ). Ukrepi so v ZUTD urejeni splošno in se ne razlikujejo glede na dejavnost. Posledično zakon za osebe, ki začasno prenehajo opravljati kmetijsko dejavnost (bodisi zato, ker so bile odpuščene, jim je pretekla pogodba o zaposlitvi za določen čas, so opustile dejavnost in podobno), ne predvideva ločene obravnave pri posredovanju zaposlitve ali vseživljenjski karierni orientaciji. V zakonodaji tudi niso predvidene storitve obveščanja in svetovanja v namen ohranjanja kmetijske dejavnosti na kmetiji v primerih, ko nosilec kmetije in družinski člani pridejo v položaj, da ko s kmetijsko dejavnostjo ne morejo nadaljevati zaradi ekonomsko-socialnih razlogov. V tem primeru bi bilo potrebno obveščanje in svetovanje o možnostih prestrukturiranja kmetije, uvedbe dopolnilnih dejavnosti in podobno.

3.1. Nemčija: kmeti so izključeni iz zavarovanja za primer brezposelnosti

V Nemčiji so v zavarovanje za primer brezposelnosti obvezno vključeni delavci in nekatere druge osebe, ki jih določa tretja knjiga Socialnega zakonika – Pospesevanje zaposlitve (nem. Arbeitsförderung). Ta določa tudi pogoje, pod katerimi se lahko nekatere osebe prostovoljno vključijo v zavarovanje. Kmetje-podjetniki niso vključeni v zavarovanje za primer brezposelnosti, saj niso obvezno

zavarovani, niti se v zavarovanje ne morejo vključiti prostovoljno (kot na primer samozaposleni).

Za zaposlene v kmetijskih podjetjih glede zavarovanja za primer brezposelnosti ni posebnosti, tako da velja splošna ureditev kot za ostale delavce. Brezposelni so med drugim upravičeni do posredovanja zaposlitve in do nadomestila za primer brezposelnosti.³²

3.2. Avstrija: kmetje niso vključeni v zavarovanje, imajo pa alternativne možnosti

Avstrijski Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti (nem. Arbeitslosenversicherungsgesetz, AIVG) določa, da so za primer brezposelnosti obvezno zavarovane zlasti osebe, ki so v delovnem razmerju (delavci) in osebe, ki samostojno opravljajo dejavnost, če so obvezno zdravstveno zavarovane. Kmetje-podjetniki niso vključeni v zavarovanje za primer brezposelnosti, saj jih zakon izrecno izvzema iz obveznega zavarovanja (točka c 2. odstavka 1. člena), prav tako pa nimajo možnosti prostovoljne vključitve v zavarovanje (kot na primer samostojni podjetniki, obrtniki, osebe v samostojnih poklicih). Za zaposlene (delavce) v kmetijskih obratih velja splošna ureditev, po kateri imajo predvsem pravico do iskanja zaposlitve in do denarnih prejemkov (nadomestilo za primer brezposelnosti, nujna denarna pomoč in podobno). Kmetje-podjetniki pa se lahko (podobno kot samostojni podjetniki in druge osebe, ki samostojno opravljajo delo) vključijo v sistem plačevanja odpravnin, urejen z Zakonom o preskrbi sodelavcev v obratih in samostojno delujočih (nem. Betriebliches Mitarbeiter- und Selbständigenvorsorgegesetz, BMSVG). iz leta 2002. Na podlagi plačevanja mesečnih prispevkov (v višini 1,53 % zavarovalne osnove) izbrani blagajni (nem. Betriebliche Vorsorgekasse), bodo po poteku dveh let od prenehanja opravljanja kmetijske dejavnosti upravičeni do odpravnine (na podlagi vplačanih prispevkov).

3.3. Finska: za kmete velja ista ureditev kot za podjetnike

³² Konec leta 2011 je bil sprejet Zakon za izboljšanje možnosti vključitve na trg dela (nem. Gesetz zur Verbesserung der Eingliederungschancen am Arbeitsmarkt), ki je s svojimi rešitvami posegel v celo vrsto zakonov.

Določila za zavarovanje za primer brezposelnosti, ki na Finskem veljajo za podjetnike, se uporabljajo tudi za kmete. To določa Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti (ang. Unemployment security act, 1984). V 1a členu zakona je navedeno, da se zavarujejo za primer brezposelnosti tudi kmetje, kakor so opredeljeni oziroma kakor imajo obveznost zavarovanja po Zakonu o pokojninskem zavarovanju kmetov. 5.a člen zakona določa, da so kmetijska podjetja po tem zakonu obravnavana enako kot ostala podjetja. Torej zanje in za zaposlene v kmetijskih podjetjih veljajo enaka pravila kot za ostale zaposlene v podjetjih.

Obveznost zavarovanja za primer brezposelnosti je tako določena za kmeta kot nosilca dejavnosti kakor tudi za njegove družinske člane. Po 1. členu Zakona o zavarovanju za primer brezposelnosti so to zakonec ali zunajzakonski partner, otroci, vnuki, starši in stari starši, ki živijo v skupnem gospodinjstvu. Zakon tudi določa, da zakonec ali zunajzakonski partner, ki zaradi ločitve ali razdora zveze ne živi v istem gospodinjstvu, ni družinski član.

Zavarovanci imajo po 2. členu zakona za zavarovanje za primer brezposelnosti pravico do dnevnega denarnega nadomestila za brezposelnost (angl. daily unemployment allowance), ki je izplačan bodisi v obliki osnovnega dnevnega nadomestila kot osnovna varnost (angl. basic daily allowance, basic security) bodisi kot dnevno nadomestilo na podlagi prehodnega zaslužka (angl. earnings - related daily allowance, income security). Slednje izplača brezposelnemu sklad, v katerega je vplačeval prispevke oziroma članarino, medtem kot osnovno nadomestilo izplača brezposelnemu KELA, finska ustanova za socialna zavarovanja.³³

Ker so kmetje v primeru tega socialnega zavarovanja izenačeni s podjetniki, imajo možnost se zavarovati za primer brezposelnosti z vplačevanjem prispevkov v enega od dveh skladov za brezposelnost, ki so na Finskem namenjeni za podjetnike. Na Finskem namreč obstaja 30 skladov za brezposelnost za zaposlene (angl. wage earners) in dva za podjetnike (kamor se v tem primeru uvršča tudi kmete). Vsi skladi pripadajo združenju finskih skladov za brezposelnost (ang. Federation of Unemployment Funds in Finland). Denimo, AYT – sklad za primer brezposelnosti za podjetnike in samo zaposlene navaja, da se lahko v sklad včlanijo polno zaposleni (angl. full time) podjetniki, ki imajo stalno bivališče na Finskem in katerih potrjen dohodek kot osnova za pridobitev starostne pokojnine ni nižji od 8.520

³³ Kela, 2012.

evrov letno oziroma 710 evrov na mesec.³⁴ Podjetniki in kmetje se sami odločijo, do katere višini bodo zavarovali svoj dohodek za primer brezposelnosti.

4. SKLEP

V prispevku je izpostavljen in analiziran izbor problematičnih področji socialnopravnega položaja kmeta, ki jasno nakazuje na potrebo po nadaljnjem raziskovanju tega področja. V nadaljevanju podajamo nekaj preliminarnih sklepov.

Temeljno vodilo pri urejanju ekonomsko-socialnih zadev na slovenskih družinskih kmetijah bi moralo biti vzdržnost posamezne kmetije kot celote in ne zgolj posameznika na kmetiji. Uveljavljeni sistem socialnih zavarovanj kmetov namreč omogoča izključevanje posameznih oseb na kmetiji (zlasti ženski in mladih) iz socialnih zavarovanj. Pregled dobrih praks v zakonodajah Avstrije, Nemčije in Finske je pokazal, da ima vsaka od teh držav zakonodajne mehanizme, s katerimi vzpodbuja ali določa obveznost vključitve v socialna zavarovanja za vse, ki delajo na družinski kmetiji. V primerjalnih državah je poleg tega uveljavljenih bistveno več zakonodajnih rešitev, ki upoštevajo posebnosti dela na kmetiji. Dober primer je organizacija bolniškega staleža kmetov, za katero v Sloveniji ne poznamo izjem. V primerjalnih zakonodajah so za te primere predvidene rešitve, ki kmetu olajšajo delo in mu omogočijo pomoč v obliki nadomestne delovne sile oziroma plačilo za tako pomoč.

V posamičnem primeru kmetije bi bilo treba v prihodnje v Sloveniji oblikovati tak »socialni kolač«, ki bo zajemal socialne vidike vseh družinskih članov, upoštevajoč njihov položaj (upokojenci, nosilci, člani, otroci, mlajši brez družine in podobno). Z vidika države bi bilo smiselno razmisliti o oblikovanju centralne svetovalne točke, kjer bi lahko kmet dobil nasvete ter možne rešitve glede socialno-ekonomskih vprašanj kmetije kot celote. Pri tem bi bilo treba upoštevati različne dejavnike, ki vplivajo na delovanje kmetije: finančni položaj, razvojni potencial, možnosti pridobitve subvencij in njihovega vpliva na razvoj kmetije, celoten pregled socialnih zavarovanj in njihove pričakovane učinke in podobno.

Na področju zavarovanj za primer brezposelnosti je v Sloveniji problematično, da nosilec kmetije in druge osebe, ki sodelujejo pri delu na kmetiji, niso ne obvezno ne prostovoljno zavarovani za primer brezposelnosti. To pomeni, da kme-

³⁴ AYT, 2012

tje v primerih opustitve dejavnosti ali odhoda s kmetije (na primer zaradi razveze zakonske zveze) ne prejemajo nobene premoženjske pravice, ki sicer pripade zavarovancem, zlasti ne denarnega nadomestila. Podobna ureditev je glede kmetov-podjetnikov uveljavljena v nemški zakonodaji. Avstrijska zakonodaja kmeta-podjetnika izvzema iz obveznega zavarovanja in mu ne omogoča prostovoljno vključitev v zavarovanje. Kljub temu pa ima kmet v Avstriji možnost, da se vključi v sistem plačevanja odpravnin, ki mu omogoča določeno stopnjo socialne varnosti v primeru, ko preneha opravljati kmetijsko dejavnost. Bistveno drugačen sistem je uveljavljen na Finskem, kjer se kmeta ne izključuje iz zavarovanj za primer brezposelnosti. Finska zakonodaja na tem področju kmeta izenačuje s podjetnikom in določa obvezno vključitev v zavarovanje za primer brezposelnosti za kmeta in njegove družinske člane.

Upošteva razolikost analiziranih zakonodajnih ureditev in glede na nacionalnih značilnosti bi bilo v Sloveniji smiselno razmisliti zlasti o uvedbi možnosti prostovoljnega zavarovanja za primer brezposelnosti za skupine kmetov, ki delajo na statusno neurejenih, družinskih kmetijah. Pri tem bi bilo treba določiti merila in pogoje za status brezposelnega kmeta ter njegove premoženjske in nepremoženjske pravice, ki bi morale biti (vsaj deloma) prilagojene posebnostim dejavnosti. V okviru storitev na trgu dela in APZ bi bilo smiselno razmisliti o ukrepih, ki bi osebe, ki so se ukvarjale s kmetijsko dejavnostjo, vzpodbudili k temu, da se vrnejo v kmetijsko dejavnost, med drugim tudi o ločeni obravnavi pri vseživljenjski karierni orientaciji in posredovanju zaposlitve.

Trenutna ureditev socialnega položaja kmetov in njihovih družinskih članov ne odraža oziroma ne upošteva posebnosti dela na kmetiji. To je med drugim razvidno iz delovnopravne ureditve, kjer za kmete in njihove družinske člane ne veljajo nobene posebnosti ureditve delovnih razmerjih, čeprav te izhajajo že iz same narave dela. Podobno velja za socialna zavarovanja. Če je cilj zakonodajalca čim večja vključenost kmetov in njihovih družinskih članov v socialna zavarovanja, potem bi bilo treba razmisliti o določenih posebnostih pri njihovem vključevanju, zlasti v smeri spodbujanja in motiviranja. Te posebnosti bi morale biti enostavne in pregledne, pri čemer bi bilo za njihovo točno opredelitev potrebno nadaljnjo raziskovanje. De lege ferenda bi lahko izhajali iz kmetije kot celote in ne iz njenih posameznih članov, kar lahko predstavlja izhodišče za nadaljnje spremembe.

LITERATURA, PRAVNI IN DRUGI VIRI:**Literatura:**

Birol, E., M. Smale in A. Gyovai. 2006. Using a Choice Experiment to estimate Farmers' Valuation of Agrobiodiversity on Hungarian Small Farms. *Environmental and Resource Economics* 34 (4): 439 – 469.

Chaplin, A., S. Davidova in M. Gorton. 2004. Agricultural adjustment and the diversification of farm households and corporate farms in Central Europe. *Journal of Rural Studies* 20 (1): 61 – 77.

Gorton, M., M. C. Hubbard in L. J. Hubbard. 2009. The Folly of European Union Policy Transfer: Why the Common Agricultural Policy (CAP) Does Not Fit Central and Eastern Europe. *Regional Studies* 43 (10): 1305 – 1317.

Hill, B. 1993. The 'myth' of the family farm: defining the family farm and assessing the importance in the European Community. *Journal of Rural Studies* 9 (4): 359 – 370.

Kostov, P. in J. Lingard. 2002. Subsistence farming in transitional economies: lessons from Bulgaria. *Journal of Rural Studies* 18: 83 – 94.

Kotsioni, I., C. Chatzis, E. Chronopoulou in A. Linos. 2007. Social and occupational health protection for self-employed farmers in the European Union. *Journal of Public Health* 15: 315 – 321.

Sarris, A. h., T. Doucha in E. Mathijs. 1999. Agricultural restructuring in Central and Eastern Europe: implications for competitiveness and rural development. *European Review of Agricultural Economics* 26 (3): 305 – 331.

Pravni viri**Slovenija**

Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). *Uradni list RS*, št. od 42/06 do 57/12.

Zakon o kmetijstvu (ZKme-1). *Uradni list RS*, št. 45/08, 57/12.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1). *Uradni list RS*, št. od 106/99 do 105/11.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSVDP). *Uradni list RS*, št. od 97/01 do 10/08.

Zakon o urejanju trga dela (ZUTD). *Uradni list RS*, št. 80/10.

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ). *Uradni list RS*, št. od 9/92 do 87/11.

Avstrija

Splošni pokojninski zakon (nem. Allgemeines Pensionsgesetz, APG). 2004. <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003831> (4. 6. 2012).

Splošni zakon o socialnem zavarovanju (nem. Allgemeines Sozialversicherungsgesetz, ASVG). 2000. http://www.jusline.at/Allgemeines_Sozialversicherungsgesetz_%28ASVG%29.html (4. 6. 2012).

Zakon o preskrbi sodelavcev v obratih in samostojno delujočih (nem. Betriebliches Mitarbeiter- und Selbständigenvorsorgegesetz, BMSVG). 2002.

[Http://www.bmask.gv.at/cms/site/attachments/4/3/0/CH2148/CMS1232296978112/betriebliche_mitarbeiter-_und_selbstaendigenvorsorgegesetz.pdf](http://www.bmask.gv.at/cms/site/attachments/4/3/0/CH2148/CMS1232296978112/betriebliche_mitarbeiter-_und_selbstaendigenvorsorgegesetz.pdf) (4. 6. 2012).

Zakon o socialnem zavarovanju kmetov (nem. Bauern-Sozialversicherungsgesetz, BSVG). 1978. [Http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008431&ShowPrintPreview=True](http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008431&ShowPrintPreview=True) (4. 6. 2012).

Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti (nem. Arbeitslosenversicherungsgesetz, AIVG). 1982.

[Http://www.bmask.gv.at/cms/site/attachments/4/8/0/CH2125/CMS1249982654823/alvg-1-2012.pdf](http://www.bmask.gv.at/cms/site/attachments/4/8/0/CH2125/CMS1249982654823/alvg-1-2012.pdf) (4. 6. 2012).

Zvezni zakon o dodatku za pomoč in postrežbo (nem. Bundespflegegeldgesetz, BPGG). 1993. [Http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008859](http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008859) (4. 6. 2012).

Nemčija³⁵

Drugi zakon o zdravstvenem zavarovanju kmetov (nem. Zweites Gesetz über die Krankenversicherung der Landwirte, KVLG). 1972. [Http://www.gesetze-im-internet.de/kvlg/](http://www.gesetze-im-internet.de/kvlg/) (4. 6. 2012).

Socialni zakonik (nem. Sozialgesetzbuch, SGB). 2004. [Http://www.sozialgesetzbuch.de/gesetze/index.php](http://www.sozialgesetzbuch.de/gesetze/index.php) (4. 6. 2012).

Zakon o novi ureditvi organizacije socialnega zavarovanja kmetov (nem. Gesetz zur Neuordnung der Organisation der Landwirtschaftlichen Sozialversicherung (LSV-NOG). 2007. [Http://www.gesetze-im-internet.de/einstufh_grv/](http://www.gesetze-im-internet.de/einstufh_grv/) (4. 6. 2012).

Zakon o zavarovanju kmetov za starost (nem. Gesetz über die Alterssicherung der Landwirte, ALG). 2007. [Http://www.gesetze-im-internet.de/algiv_2008/](http://www.gesetze-im-internet.de/algiv_2008/) (4. 6. 2012).

Zakon za izboljšanje možnosti vključitve na trg dela (nem. Gesetz zur Verbesserung der Eingliederungschancen am Arbeitsmarkt). 2011. <http://www.buzer.de/gesetz/10027/index.htm> (4. 6. 2012).

Finska

Zakon o pokojninskem zavarovanju kmetov (angl. Farmers' Pension Act). 2006. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061272> (31. 5. 2012).

Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti (ang. Unemployment security act). 1984. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1984/en19840602.pdf> (31. 5. 2012).

Drugi viri

AYT. 2012. *Who can join the AYT fund?* [Http://www.ayt.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=113&lang=en](http://www.ayt.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=113&lang=en) (7. 6. 2012).

Državni zbor Republike Slovenije. 2011. Resolucija o strateških usmeritvah razvoja slovenskega kmetijstva in živilstva do leta 2020 – »Zagotivomo.si hrano za jutri« (ReSURSKŽ). *Uradni list RS*, št. 25/11.

³⁵ Vsi zakoni so dostopni na spletni strani Ministrstva za pravosodje (nem. Bundesministerium für Justiz). 2012. *Gesetze im Internet*. [Http://www.gesetze-im-internet.de/index.html](http://www.gesetze-im-internet.de/index.html) (4. 6. 2012).

Kela. 2012. *Kela - The Social Insurance Institution of Finland*.

[Http://www.kela.fi/in/internet/english.nsf](http://www.kela.fi/in/internet/english.nsf) (15. 2. 2012).

Mela. 2012. *Mela – Farmers' Social Insurance Institution*.

<http://www.mela.fi/526/Insured-wellbeing> (15. 1. 2012).

Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. *Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013*. [Http://www.mko.gov.si](http://www.mko.gov.si) (14. 6. 2012).

Statistični urad RS. 2012. *Kmetijstvo in ribištvo*. [Http://www.stat.si](http://www.stat.si) (26. 6. 2012).

Virta, Jarno. 2012. *Elektronska komunikacija z avtorico* z dne 29. 2. 2012.

Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. 2012. *Letno poročilo 2011*. [Http://www.zpiz.si/wps/wcm/connect/ZPIZ+INTERNET/ZPIZ/PrvaStran/Publikacije/LetnapLetnapo](http://www.zpiz.si/wps/wcm/connect/ZPIZ+INTERNET/ZPIZ/PrvaStran/Publikacije/LetnapLetnapo) (30.8.2012).

SOCIAL SECURITY OF FAMILY FARM WORKERS

Katarina Krapež, Valentina Franca, Darja Senčur Peček*

SUMMARY

The article focuses on the international legal resources, domestic legislation and the legislative regulations of Austria, Germany and Finland with the goal to identify the challenges a farmer faces in social law.

Considering the Slovene environment it can be said that the social status of a Slovenian farmer has a number of challenges to face today that are shown both at normative as well as practical level. First of all, there is a need to treat a family farm as a whole, i.e. as a uniform business entity. A non-regulated legal status forces farmers to treat the socio-economic status issues of the persons working at the farm individually. As a result, farmers often decide on a solution (e.g. conclusion of pension insurance) that fits an individual, but not necessarily the farm as a whole. This also includes settling the issue of uninsured farm members who are, most often, women at a farm and/or young members of a farm. Secondly, farmers are poorly informed of the meaning and content of social insurances. Frequently, farmers do not know or understand what it means to conclude a certain type of insurance, in particular what rights they have upon the occurrence of a social case. The institutions implementing the state insurance system are not obliged to advise farmers regarding their inclusion in insurance schemes and, at the same time, there is a distinct lack of other sources of information, e.g. by NGOs and professional associations.

The introduction of any changes affecting the employment and/or social status of a farmer should be handled with extreme care. It is important to select an appro-

* Katarina Krapež, LL.M., Senior Lecturer at the Faculty of Management, University of Primorska
katarina.krapez@fm-kp.si

Valentina Franca, PhD, Assistant Professor at the Faculty of Management, University of Primorska

valentine.franca@fm-kp.si

Darja Senčur Peček, PhD, Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Maribor
darja.sencur-pecek@uni-mb.si

priate communication medium for changes and to provide information to farmers in a manner comprehensible to them